

Sborové listy

Příležitostník Sboru pro záchranu hradu Lanšperka

Číslo 4

září 1997

Podzimní výstava fotografií z Lanšpersko-lanškrounského panství, která se měla konat od 18. září do 2. října v prostorách Státního okresního archívu Ústí nad Orlicí, je odvolána a zrušena. Státní okresní archív byl postižen při červencové povodni a stále se vypořádává s důsledky.

*Avšak není nutné zoufat !
Před dokončením je sborové překvapení, které možná potěší i poučí.*

Nabídka Sborových listů: Další lanšperští purkrabí a hejtmané, kteří jsou potvrzeni důkladným studiem archívního materiálu. Pokračování seriálu o mlýnech, tentokrát v Horní Dobrouči. Sborové aktuality, pravda, ne vždy veselé. Vyhlášení závěrů fotografické soutěže.

Lanšperští hejtmané a purkrabí (m)

(René Klimeš)

Roku 1358 se lanšperské panství dostává do majetku nově založeného biskupství litomyšlského. Za vlády Karla IV., krále českého a císaře římského, nastalo v českých zemích všeobecné uklidnění poměrů a pro naši oblast to platí dvojnásob. Panovník při trestných výpravách proti zemským škůdcům zničil několik sousedních hradů a tvrzí, ze kterých bylo dříve Lanšpersko beztrestně napadáno. Dobil choceňský hrad Zítkov a pokořil hrad Potštejn. V r. 1355 vytáhl proti Janu Pancíři ze Žampachu, sídlo pobořil a jeho majitele nechal popravit.

S novým majitelem přišli na Lanšperk též noví úředníci. August Sedláček uvádí, že prvním biskupským purkrabím byl od r. 1360 Smil z Brandýsa. (Sedláček, A.: Hradý..., s.101) Topografie far a kostelů litomyšlského biskupství zmiňuje v této funkci k r. 1362 rytíře Smila z Lanšperka. Jedná se patrně o téhož šlechtice, který se začal psát po svém novém působišti. Rytíř Smil tehdy vykonal podací kostelní, uvedení do funkce, u kněze Františka z Ústí po smrti plebána Vlka v Německých Libchavách. (Památky archeologické IX., s.757) Hrad Brandýs byl postaven ve druhé pol.13.stol. V minulém čísle Sborových listů jsme se setkali s Oldřichem z Brandýsa, předkem purkrabiho Smila, který za vlády Jindřicha Korutanského spolu s jinými na Lanšpersku loupil a plenil. Tehdy dostal Oldřich od Zbraslavského kláštera 30 hřiven stříbra, aby alespoň jeden rok panství ušetřil. Ve svém nekalém řemesle ovšem nadále pokračoval. Byl přítelem, nebo možná příbuzným pánů z Potštejna. Naposledy se o něm činí zmínka r. 1323, o jeho potomcích již nemáme jasných zpráv. Vladykové z Brandýsa seděli v okolí až do válek husitských, ale Brandýs již nedrželi, neboť jej v pol. 14. stol. prodali pánům z Boskovic.

Nový držitel Lanšperka, biskup Jan ze Středy (1353-1364), sídlil na nedaleké Litomyšli a na naše panství patrně dosti často zajížděl. Jeho pobyt na lanšperském hradě máme doložen r. 1364 o Vánocích, kdy obnovil rychtář v Žichlinku jeho staré výsady.

Čtvrtý biskup Jan Jelito (1368-1372) založil r. 1371 v Lanškrouně augustiniánský klášter a zabezpečil ho z vlastních důchodů a peněz. Jeho původní umístění za hradbami u dolní brány, na místech vlhkých a zaplavovaných, mnichům nevyhovovalo, a proto byl klášter o šestnáct let později přenesen k farnímu kostelu, tehdy zasvěcenému P.Marii, uvnitř města.

V letech 1388-1418 zastával biskupský úřad Jan Železný. Za jeho působení byl r. 1398 vyřešen dlouhodobý majetkový spor mezi biskupem a kapitulou. Pro sebe a své nástupce uhájil západní část statků, z nichž největší bylo lanšperské panství.

Doposud jsme byli nuceni čerpat naše informace o lanšperských úřednících z pramenů velmi kusých.

V 15.stol. se pramenná základna rozšiřuje a to zejména díky písemnostem měst našeho panství. Nejstarší a nejvýznamnější je v tomto ohledu kniha města Česká Třebová se zápisy z let 1375-1488. (SOKA Ústí nad Orlicí, AM Česká Třebová, kn.č.1, dále jen MK ČT) Obsahuje převážně záznamy z tzv. zahájených soudů, konaných v České Třebové několikrát v roce, kde se projednávaly sporné i nesporné záležitosti zdejších měšťanů a obyvatel vesnic, které náležely do třebovského právního okrsku. V čele soudu stál buď městský rychtář nebo purkrabí či lantfojt. Přisedícími byla dvanáctičlenná městská rada.

Poprvé je nejvyšší lanšperský úředník zmiňován v naší knize k r. 1400. Purkrabí Herš tehdy prodal odúmrt' za 10 kop gr.č. poddanému jménem Pešek Nakapal. (MK ČT, f.13a) Znovu je tentýž purkrabí jmenován r. 1407, kdy předsedal zahájenému soudu, na kterém bylo oznámeno, že Magdaléna prodala Bartošovi stodolu za tři šilinky grošů. (MK ČT, f.17a) Zanedlouho vystřídal Herše v jeho úřadě muž jménem Mikuláš. Roku 1411 byl přítomen na soudě při sporu o zahradu. (MK ČT, f.17b)

Biskup Jan Železný, držitel našeho hradu, patřil v těchto letech k předním členům panské jednoty, která vedla boj proti Václavu IV. Po vypuknutí reformního hnutí v Čechách se stal jeho hlavním odpůrcem. V Kostnici byl hlavním žalobcem Husovým. Když přišla do Čech zpráva o Husově upálení, byly biskupské statky, mezi nimi patrně též lanšperské panství, vypleněny. Ve funkci velitele hradní posádky mohl útokům čelit purkrabí Mezna, zmiňovaný v knize města Česká Třebová k r. 1416. (MK ČT, f.20b)

Na konci srpna 1415 ustanovil kostnický koncil Jana Železného mimořádným legátem pro vymýcení kacířství v Čechách. Vhodná příležitost pro získání lepší hospodářské základny nastala v září 1416, kdy zemřel olomoucký biskup Václav Králík z Buřenic. Papežská kúrie podporovala Janovu kandidaturu na uprázdněný stolec, ale část kanovníků zvolila Aleše z Březí. Výsledkem dvouletého sporu, do kterého se zapojil i král Václav IV. na straně protipapežské, bylo v r. 1418 jmenování Jana Železného biskupem olomouckým a Aleše z Březí biskupem litomyšlským. Za nového biskupa byl lanšperským purkrabím pan Bayer. Roku 1419 se třebovští měšťané Vaněk a jeho bratr Michal odřekli před soudem dědictví od Ventyše. Po vyjmenování přítomných konšelů v čele s fojtem a purkmistrem je ještě v závěru zápisu připsáno: „... a to se stalo za Bayera purkrabí...“ (MK ČT, f.22a) Purkrabí na tomto soudě nejspíše přítomen nebyl a pouze se zmíněným řešením dědické záležitosti předem souhlasil.

Téhož roku se konal ještě další soud. Paní Anna, vdova po zemřelém třebovském rychtáři Leskovcovi, se odřekla fojtství a vzala z něho plný díl (vpodstatě jej celé prodala) 25 kop gr.č. Tentokrát byl purkrabí přítomen. Předposlední věta zápisu praví: „A to se stalo před úředníky, kteříž se tu tehdy byli nejprve Bayer purkrabí Hereš, Jiřík fojt, Barton purkmistr, ...“ (MK ČT, f.22b) Purkrabím byl tehdy jistě Bayer. Jméno Hereš či Herš lze vykládat různě. Může se jednat o Bayerovo příjmení. V tomto případě by mohl být purkrabí Herš z let 1400 a 1407 totožný s purkrabím Bayerem. Zápis též kromě jiných výkladů připouští možnost, že Hereš byl jiným lanšperským úředníkem, např. lantfojtem.

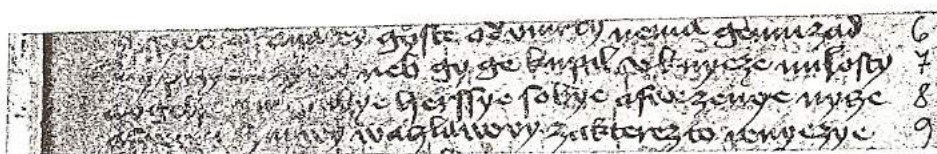
O lanšperských purkrabích z poč. 15. stol. toho mnoho nevíme. Známe pouze jejich křestní jména, jejich původ, rodiště a další jejich osudy nám zůstávají utajeny. Pouze analogicky můžeme předpokládat, že pocházeli z rodin šlechtických.

Ještě za svého působení v Litomyšli řešil Jan Železný nedostatek financí zastavováním biskupských velkostatků. V r. 1409 odcizil strategicky cennou

oblast kolem Jablonného nad Orlicí a zastavil ji Janovi Střížkovi ze Střížkova. Roku 1420 pak donutil svého poraženého konkurenta Aleše z Březí, aby si vypůjčil 4 000 kop grošů, potřebných na vykoupení zastavených hradů olomouckého biskupství. Jako záruku dostal Jan Sádlo ze Smilkova, kromě jmenovaného Jablonecka, celou lanšpersko-lanškrounskou oblast. V předvečer husitských válek se tak naše panství dostává z rukou feudálů církevních do držení feudálů světských.

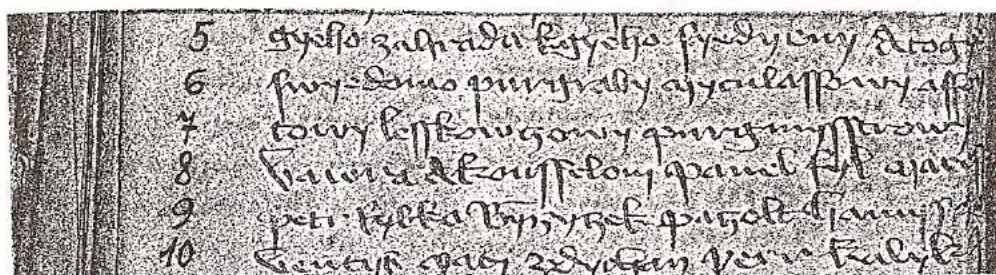
(Prameny a literatura: SOKA Ústí nad Orlicí: fond AM Česká Třebová, kniha města Česká Třebová 1375 - 1488, kn.č.1, Klimeš, R.: Kapitoly z dějin lanšperského panství do třicetileté války, dipl.práce, rukopis SOKA Ústí nad Orlicí, Památky archeologické IX. z r. 1873, kol.: Radnice a dějiny městské správy v Lanškrouně, Lanškroun 1996, Sedláček, A.: Hradby, zámky a tvrze Království českého. d.II, Praha 1883)

PŘÍLOHY:

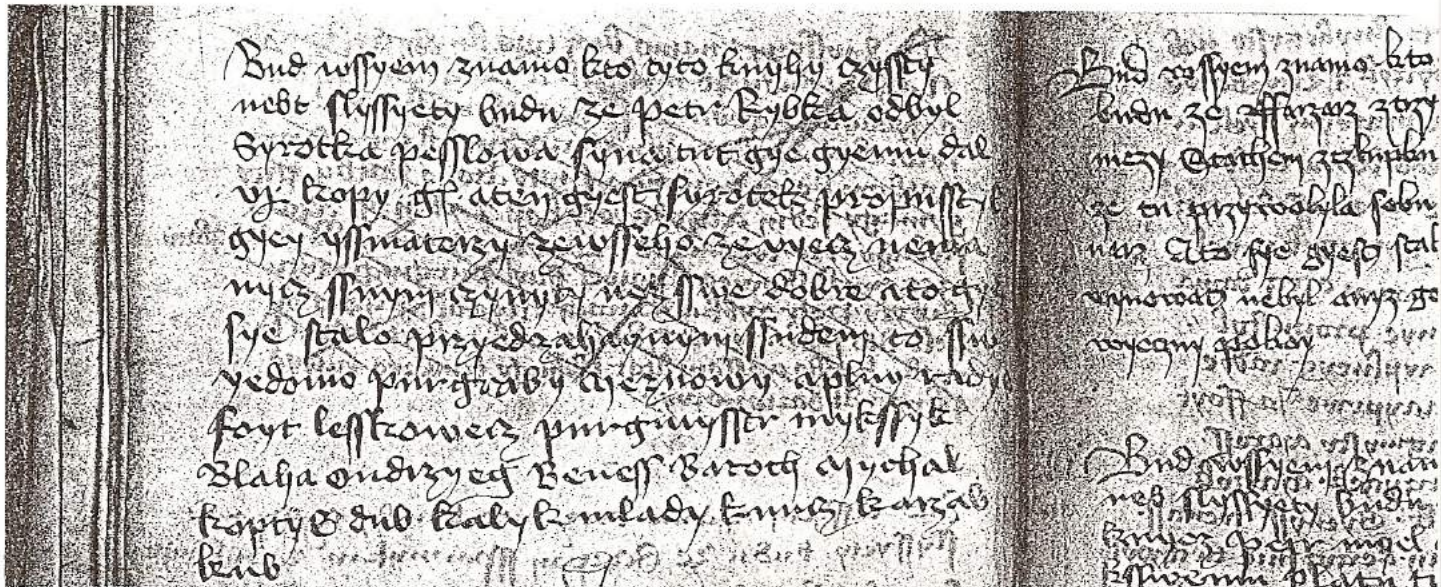
Kniha města Česká Třebová 1375-1488. Zápis z roku 1400, fol.13a, zápis č.1, ř.7-9

„... neb ji je kúpil u kněze milosti a u jeho /?/ purkrabí Herše sobě a své ženě Nyce a svému synovi Václavovi ...“

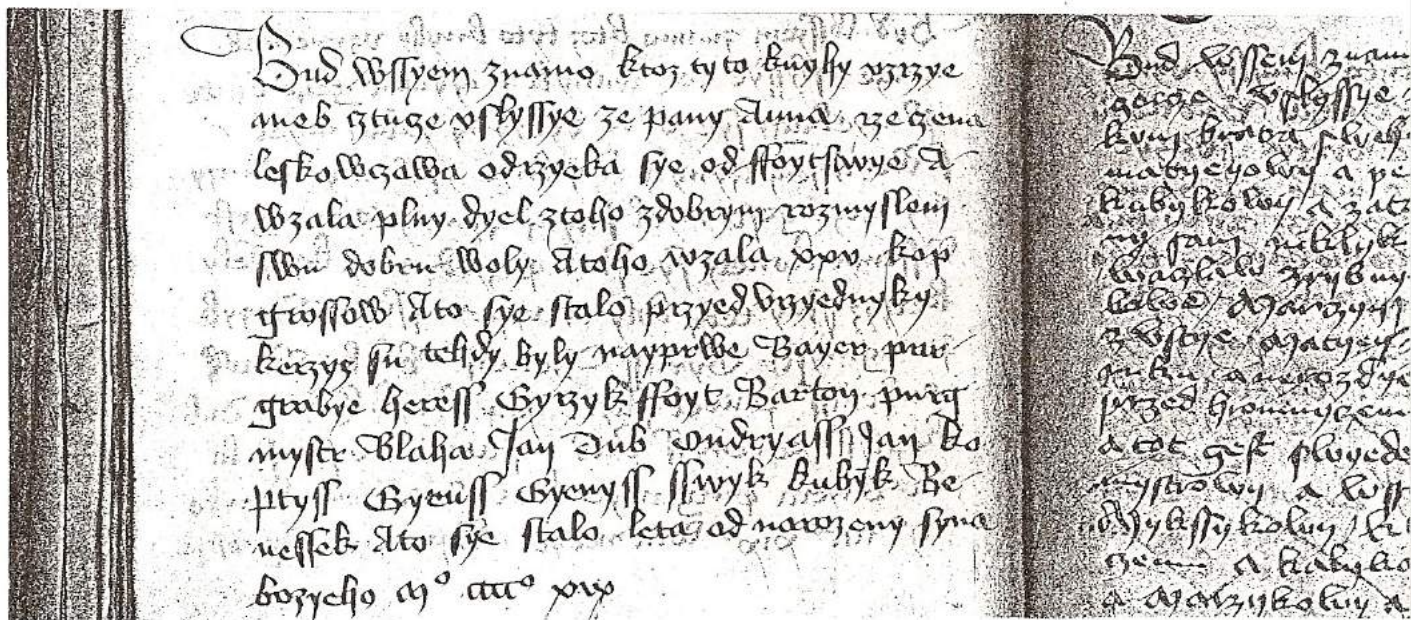
Kniha města Česká Třebová 1375-1488. Zápis z roku 1411, fol.17b, zápis č.3, ř.5-8

„... A to je svědomo purkrabí Mikulášovi a fojtovi Leskovcovi, purkmistrovi Vávra a konšelům ...“

Kniha města Česká Třebová 1375-1488. Zápis z roku 1416, fol.20b, zápis č.1, ř.6-8

„ ... A to je se stalo před zahájným sůdem, to svědomo purkrabí Meznovi a plný radě ... „

Kniha města Česká Třebová 1375-1488. Zápis z roku 1419, fol.22b, zápis č.1, ř.6-8

„ ... A to se stalo před úředníky, kteříž su tehdy byli, nejprve Bayer purkrabí Hereš, Jiřík fojt, Barton purkmistr ... „

Mlýny v Horní Dobrouči po roce 1550 - Mlýn „Horní“

(Jaroslav Jansa)

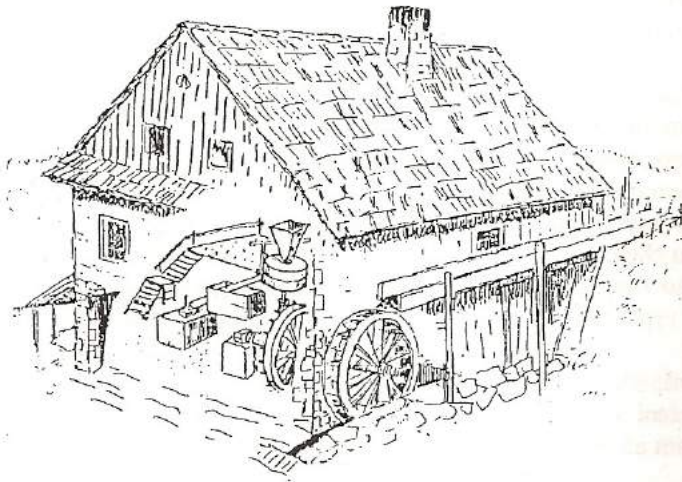

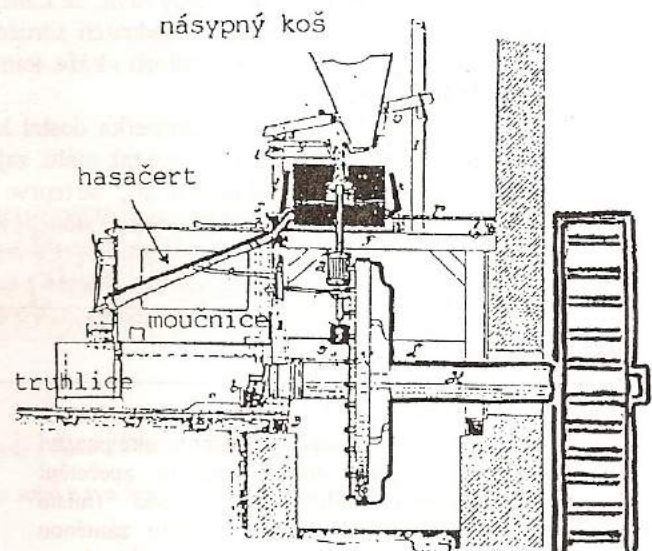
Schéma vodního mlýna o jednom mlýnském „složení“

Na dobroučském potoce stávalo po roce 1550 šest mlýnů. Jejich pravidelný klapot sice dávno utichl, ale vody dobroučského potoka plynou stále stejně bez větších změn tak, jako tomu bylo před mnoha staletími. Snad jen častější přítoky drobných potůčků z mokřin, tehdy ne zcela vzdělávané krajiny, dodávaly potoku více vody. Prameniště potoka bylo na nejzazším okraji Horní Dobrouče, při hranici sousedních obcí Čermné a Ostrova v blízkosti vodního předělu rozvodí řek Labe a Dunaje. Vodní síly nevelkého potoka bylo využito k pohonu vodního kola malého mlýna v horní části Horní Dobrouče. Jméno jeho tehdejšího majitele není známo, ve starých spisech je nazýván jako „mlynář horní“. Soudě podle jeho nízkých vrchnostenských dávek, šlo bezpochyby o malý mlýnek, jakýsi klapálek, snad jen krupník. Prioritním základem živnosti byla spíše k němu příslušející středně velká usedlost. „Mlynář horní“ provozoval svoji živnost až do roku 1580, kdy prodal mlýn i grunt mlynářům Wylýmovi. Ten pobyl na mlýně jen šest let. Novým majitelem se stal Jůkl Janda. Jandové byli známým mlynářským rodem, měli dva mlýny v Horní Dobrouči, jeden v Čermné, i jinde na panství. Počátkem devadesátých let získali zmíněnou živnost Pichnerové, vypuzení vrchností ze svého mlýna pod hornodobroučským rybníkem.

V následující době po roce 1600 se zde vystřídali majitelé Rutt, Bonka, Khyršpán a Pešl, téměř pravidelně po 10 letech. Počátkem třicetileté války je

o něm psáno jako o mlýnci opuštěném a v roce 1640 je zcela pustý.

Vývoj mlynářství doznal během času značných změn. Od ručních mlýnků a kamenných žernovů poháněných lidskou silou, dospěl postupně ke stabilním mlýnům. Ty využívaly vodní síly řek, potoků a rybníků. Jak bylo již ve Sborových listech (č.3) psáno, závažnou změnu přinesl do stávajícího procesu až vynález jednoduchého vytrásacího zařízení. To byl v podstatě plátěný pytlík, resp.rukávec z jemného plátna do něhož přepadával všechn obilní šrot z kamenných

válců. Z rukávce, lidově zvaného „hasáčert“, propadávala nejjemnější mouka, tzv.vejražek, do moučnice. Zbývající hrubý šrot přepadával do truhlice, odkud byl vynášen (obracen) zpět do násypného koše. Proces se více než desetkrát opakoval, až byl vymlet všechn obilní běl z jedné a téže dávky. Kvalita získané mouky byla přirozeně s každým opakovaným mletím té samé dávky obilí horší a horší.

Popisovaný proces mletí obilí byl sice zdoluhavý, ale ušetřil mnoho pracovních sil při prosívání obilního šrotu. Stávajícím způsobem bylo smíláno obilí téměř po dobu 300 let až do první poloviny 19.století, kdy došlo k radikálnímu technickému zdokonalení mlynářského řemesla.

„Odtáhnout, odkud jsme přišli?“

Lidská omezenost, hloupost a hulvátství je velice zajímavý protivník, proti kterému nelze jen tak lehce bojovat. Od samého počátku vzniku Sboru pro záchranu hradu Lanšperka se v lanšperské části obce Dolní Dobrouč, kde se kdysi pyšnil hrad lanšperk, našli lidé nepřející jeho záchraně, lamentující nad brigádníky. Situace z poloviny 40.let a počátku 50.let se začala opakovat. I tehdy byl Sbor pro záchranu hradu Lanšperka Ústí nad Orlicí terčem posměchu. Někteří místní obyvatelé jen těžko dokázali pochopit, co se kolem nich na staré rozpadající se zřícenině děje.

Od roku 1992 bylo dostatek informací pro každého, kdo je chtěl slyšet. Pro místní obyvatele členové Sboru a jeho příznivci připravovali i kulturní programy, některé aktivity musely být velice rychle také odvolány. Prvotním provokacím nikdo nepřikládal moc velký význam, dalším urážkám se s malým či větším úspěchem dařilo čelit, i když mohl razantním způsobem pomoci vlastník hradu - Obec Dolní Dobrouč.

K podcenění lidské zloby však došlo i v samotném občanském sdružení.

Samozřejmě ne vždy se slušně v areálu hradu chovají i turisté, s tím se musí počítat, ale proč devastují cíleně a záměrně obecní a sborový majetek místní, to zůstává rozum stát. Nadávky a pomluvy lanšperských postavicek patří již neodděleně k jejich tradičním výpovědím o svém vypěstovaném chování a omezeném chápání okolního světa.

Krade se asi všude, proč se tedy divit, že Lanšperk je výjimkou? K divení by nebylo vůbec nic, kdyby nešlo především o mstu. Mstu proti jednateli sdružení a proti „cizákům“, kteří ve svém volnu a zadarmo pomáhají kulturní památce. Vývoj události ukáže, kam až ona jmenovaná lidská omezenost může dojít, ovšem hranice bude zcela jistě velice nejasná.

Sbor pro záchranu hradu Lanšperka dostal ke svému pětiletému výročí své existence od některých lanšperských obyvatel, odpůrců není zase tak málo, zajímavý dárek.

Zda „potáhneme, odkud jsme přišli,“ se teprve rozhodne.

V každém případě je smutné, když by vyhráli zloději, kříklouni - střizliví či opilí - a drbný.

-js-

OPRAVA - Radim Dušek

Ve Sborových listech č.3 bylo v článku „Jak se prodávalo a kupovalo lanšpersko-lanškrounské panství v roce 1588“ mylně uvedeno datum zpečetění smlouvy. Správně mělo být napsáno (místo 23.prosince) 19.prosince. K chybě došlo záměnou tabulky gregoriánského kalendáře za juliánský. Autor se omlouvá.

Vysvětlení:

Základem křesťanského kalendáře se stal juliánský kalendář, který byl vytvořen astronomem Sosigenem. Do života ho uvedl G.J.Caesar v roce 46 před naším letopočtem. (Běžný rok 365 dnů, zaveden pravidelný přestupný rok jednou po čtyřech letech s dnem, který se vkládal mezi 24. a 25.únor.) Stalo se však, že původní minutový rozdíl pomalu, ale jistě, narůstal. V 16.století našeho letopočtu byl rozdíl už 10 dnů. Začalo se diskutovat nad různými reformními návrhy.

14.září 1580 byl předložen definitivní návrh, který měl uvést v soulad přírodní rytmus a kalendář, budoucnost měla být zabezpečena zabráněním dalších nepřesností. Bylo nutné upravit vše tak, aby se jarní rovnodennost vrátila k 21.březnu a toto datum neopustila.Složité astronomické výpočty napomohly reformě - zvané gregoriánská. 24.února 1582 přijal

totiž papež Řehoř XIII. bulu Inter gravissimas. V říjnu téhož roku bylo vypuštěno 10 dnů a po 4.říjnu se psalo hned 15.října. Vše se událo tak, aby nebyl porušen sled dnů v týdnu. Přijetí reformy nebylo jednoduché. Zpočátku ji přijaly jen některé katolické státy - Itálie, Polsko, Španělsko, Portugalsko. V německých katolických státech byla přijata během roku 1583. Protestantské země, Dánsko, některé švýcarské kantony ji provedly v roce 1700, Anglie 1752, Albánie 1912, Litva 1915, Rusko 1918, Řecko 1924, Japonsko 1872, Turecko a Egypt 1927, Čína 1949.

V našem habsburském mocnářství se trochu hádali. Panovník změnu kalendáře považoval za záležitost státní, stavy nechtěly mlčet a chtěly se také vyjádřit. Iniciativa pražského arcibiskupa Medka nebyla přijata a vše vyřešil až příkaz Rudolfa II. K Řehořově reformě se přistoupilo v roce 1584. V Čechách a ve Slezsku v lednu (v Čechách se po 6. psalo 17., ve Slezsku po 12. 23.) a na Moravě v říjnu (po 3. se psalo 14.) 1584. V Uhrách a tedy i na Slovensku vše proběhlo na podzim 1587. Nařízení však neznamenalo, že reforma byla automatická. Některá královská města - Cheb či novokřtěnecká panství na Moravě se tomu bránily.

K převodu dat, určení dat, např. podle svatých, slouží tabulky - Gustav Friedrich: Rukověď křesťanské chronologie. Praha, FF UK 1934.
I dnes si však musíme uvědomit, že ne všichni se dle gregoriánského kalendáře řídí.

(Lit.: Friedrich, G.: Rukověď křesťanské chronologie. Praha 1934, Hlaváček, I., Kašpar, J., Nový, R.: Vademecum pomocných věd historických. Praha, Svoboda 1988)

Zprávy z NADACE

Nadace A a Státní okresní archiv Ústí nad Orlicí nabízí:
TRADIČNÍ PODZIMNÍ VÝSTAVA ODVOLÁNA!

Přednášky: vždy v 15.30 hod. ve studovně Státního okresního archivu, Pivovarská 137/II, Ústí nad Orlicí - Hylváty

25.září - PhDr.Bohdan Zilynskyj „Vztah Ukrajiny k regionu“

16.října - PhDr.Zlata Kukánová „Mimogenealogické využití matrik“

20.listopadu - PhDr.Ivana Čornejová „Pobělohorská univerzita a její studenti východních Čech“

FOTOGRAFICKÁ SOUTĚŽ

Sbor pro záchranu hradu Lanšperka vyhlásil před necelým rokem na členský návrh fotografickou soutěž „Z lanšpersko-lanškrounského panství“.

Vypsána byla tři témata: 1) Historické památky lanšpersko-lanškrounského panství

2) Poetika a krásy lanšpersko-lanškrounského panství

3) Nešvary lanšpersko-lanškrounského panství.

Zájem z regionu byl tradičně velice malý. O to více potěšily zasláné fotografie od autorů z různých koutů naší vlasti. Správní rada Sboru se rozhodla poděkovat všem účastníkům, předat jim malé pozornosti a nevyhlášovat vítěze jednotlivých kategorií.

Poděkování si za kvalitu svých fotografií zaslouží zejména:

- Tomáš Kroulík z Mladějova na Moravě
- Zbyněk Mejta z Českých Budějovic
- Jan Rychetský z Prahy 5
- Roman Říha z Lanškrouna
- Milan Zbořil z Opatova v Čechách

Zpráva pro čtenáře

Vydávat časopis neznamená jen shromáždit příspěvky a dát jim tištěnou podobu, ale je potřebné dostat zprávy také ke čtenáři.

Pro členy i ostatní zájemce jsou k dispozici na všech akcích, které Sbor pořádá. Za malý poplatek budou k dostání v informačním středisku na ústeckém náměstí pod podloubím a ve studovně Státního okresního archívu Ústí nad Orlicí. Časopis může být posílán i poštou, ovšem sdružení nemůže hradit náklady spojené s poštovným. Ti, kteří chtějí všechny výtisky Sborových listů získávat, zašlou na adresu Sboru poštovní známky. Za rok by měli vyjít maximálně čtyři čísla.

Sbor pro záchranu hradu Lanšperka nabízí

Nabízený propagační materiál lze zakoupit v sídle Sboru, na všech akcích, které naše sdružení pořádá, ve Státním okresním archívu Ústí nad Orlicí

Videokazeta Hrad Lanšperk a jeho panství

V letošním roce byla ukončena práce na propagačním videodokumentu, který charakterizuje lanšperský hrad, jasně a srozumitelně zařazuje do historických souvislostí. Charakteristické záběry hradu Lanšperka jsou zpestřeny archeologickými nálezy, originály dosud nepublikovaných písemných materiálů i ústní lidovou slovesností. Nechybí ani typické záběry na města bývalého panství. (250,- Kč)

Almanach LA

Almanach literární a umělecké skupiny LA se objevil v polovině září roku 1996. Někteří nadšenci si tak začali hrát, nebo chtěli zkusit něco nového - dosud nepoznaného. (45,- Kč)

Grafické listy J.Kobrlého III

Třetí a poslední sada velice úspěšných romantických obrázků města Ústí nad Orlicí. (50,- Kč)

Trička Sboru

Bílá trička se znakem našeho sdružení. (60,- Kč)

Brožura Lanšperk

Historie lanšperského hradu a jeho panství. (20,- Kč)

Pohled hradu Lanšperka (3,- Kč)

R E K L A M A

MEDIATE

**VELKOOBCHOD A OBCHOD S VITAMÍNY,
KOSMETIKOU A ZDRAVOU VÝŽIVOU
Budova prodejny potravin Lanšperk**

0465 / 59 33 45

Sborové listy. Příležitostník Sboru pro záchranu hradu Lanšperka. Adresa redakce: Sbor pro záchranu hradu Lanšperka, Lanšperk 55, 561 01 Hnátnice. Redakční rada: Doc. Ing. Ladislav Maixner, CSc., Ing. Libor Kubišta, René Klimeš. Technická redakce: Radim Dušek. Podepsané příspěvky nemusí odpovídat stanoviskům redakce, za obsah odpovídají autoři. Rukopisy a fotografie se nevracejí. Vyšlo bez jazykové redakce.

© Sbor pro záchranu hradu Lanšperka

Tento výtisk byl vydán 5. září 1997

Vychází s pochopením a podporou Nadace A.

